

EPILOG: PRED ZLATNIM VRATIMA ALEGORIJE

Die Allegorie hat alle Zeit der Welt. Das gilt zum einen für den Tradierungszusammenhang der einzelnen visuellen Versatzstücke, die immer wieder zur Bildung neuer und zur Veränderung bestehender Gestalten benutzt werden.¹

[...] putovanje držim vrlo korisnom vježbom. Duh se pritom neprestano uči zapažanju nepoznatih i novih stvari i, kao što sam često rekao, ja ne znam za bolju školu kako svoj život obrazovati nego kad mu se pred oči neprestano iznosi raznolikost tolikih drugih života, pogleda i običaja i kad mu omogućimo da uživa u tom neprekidnom mijenjanju ljudske prirode. Istodobno, tijelo nije ni besposleno ni umorno [...] Kakovo god da je, nebo je za mene uvijek isto. Jedino što me muči su promjene koje se zbivaju u meni [...].²

Allegorical interpretation, like all interpretation, serves to renew a text by rewriting it, quickening the silent signifiers into additional and supplementary meaning according to the canons of an interpretative community.³

Allegory's divisions and consolidations, its weaknesses and strengths, are inseparable. In the end its darker and brighter tendencies are two sides of the same truth.⁴

Walter Benjamin u meditaciji nad slikom Paula Kleea *Angelus Novus*, koja ga je pratila na njegovim putovanjima i u egzil, u bremeniti alegorijski svijet smješta svog *anđela povijesti* koji gleda u gomilanje ruševina povijesti pred svojim nogama.⁵ U leđa mu puše vjetar iz raja koji mu je razapeo krila te mu priječi da sastavi razbacane krhotine. Slikama ruševina bremenitih znamenjima Benjamin se utječe i kad tumači baroknu žalobnu igru, stavljaajući alegori-

---

¹ Stefan Rieger, »Experimentelle Bilddatenverarbeitung: Anmerkungen zur technischen Konstruktion von Allegorien in den Wissenschaften vom Menschen«, u: *Allegorie. Konfigurationen von Text, Bild und Lektüre*, Opladen – Wiesbaden 1998, str. 274.

² Michel de Montaigne, *Eseji*, knj. III, prev. Vojmir Vinja, Zagreb 2007, str. 281.

³ Martin Irvine, »Interpretation and Semiotics of Allegory«, str. 40.

⁴ Jon Whitman, »From the *Cosmographia* to the *Divine Comedy*. An Allegorical Dilemma«, str. 86.

⁵ Walter Benjamin, »Über den Begriff der Geschichte«, u: *Illuminationen. Ausgewählte Schriften*, Frankfurt/M 1977, str. 255.

čara u potragu za odgovarajućim interpretativnim sklopom da bi takav svijet ruševina učinio razumljivim.

U tom svjetlu može se govoriti i o alegorijskom svijetu tekstova u kojima smisao uporno i neumoljivo izmiče kako god da ga se pokuša obuhvatiti interpretacijom. Alegorijski signali raspršeni u kompoziciji djela poput krhotina ili tragova prošlih kultura složeni u mozaik odgovarajućeg smisla uvijek iznova traže nova tumačenja. Tek sklopljenu sintaksu persuazivne argumentacije otpuše vjetar iz nekog drukčijeg prostora, prostora (teorijske) budućnosti. Suočavanje s alegorijskom problematikom uvijek je zapravo suočavanje sa zatvorenim vratima. Međutim u samu je poetiku alegorije upisana težnja prijenosa u svijet drugih smislova, ili riječima autorice studije o alegoriji kao *drugom svijetu*: »An-Other-World is this world if we so desire«. ⁶

Stoga se ovdje pokušalo čitati alegoriju putovanja »unatrag« i kontekstualizirati svaki tekst u tradiciju na koju se naslanja i/ili koju modificira redefinirajući odnose u trokutu *pisanje – putovanje – alegorija*. U srednjovjekovlju postavljeni naglasak na trećem pojmu trokuta (*alegorija*), u humanizmu i renesansi prenosi se na *putovanje*, a pred kraj tog procesa na *pisanje*. U pokušaju sumiranja dinamike alegorijskog pisma u hrvatskoj književnosti od Bunića do Barakovića važno je istaknuti da se bitne transformacije poetike alegorije i opisivanja putovanja događaju upravo tijekom 16. stoljeća. Naslijeđeni alegorijski modeli uspostavljeni u srednjovjekovlju bitno se naime modificiraju u renesansi, što je opimjereno na korpusu alegorije putovanja.

Modifikacije se događaju, ponajprije, u samoj sižejnoj okosnici: iako su i renesansna djela strukturirana oko putovanja i sadrže *upisane* referencije na alegorijsku tradiciju, ne može ih se bez rezerve obuhvatiti žanrom alegorijskih putovanja. Nadalje, modificira se sama mogućnost recepcije: *sensus allegoricus* postaje neuhvatljiviji, koprena iza koje se skrivaju *prava* značenja postaje gušća i neprozirnija. Čvrsta religiozno-alegorična struktura, kakva je svojstvena srednjovjekovnim djelima, u renesansi se otvara za raznolike sadržaje od društvenih i povijesnih do političkih i etičkih. Raspon ili ponor između doslovne razine teksta i prenesenih značenja postaje veći, »realistični« sadržaji postaju opširniji, prikaz »stvarnosti« razotkriva bitno drugačiji kontekst nastanka pojedinih djela.

Transformacijski, duhovni učinci alegorijskog putovanja međutim jednako su važni i u srednjovjekovnim i u renesansnim djelima, u kojima se, također, pojavljuju likovi iz drugačijih svjetova, komunicira se »kroz znakove« i slike, u kojima je bitna uloga memorije i prijenosa etičkih vrednota, prisut-

⁶ Joanna Frueh, »Allegory, An-Other-World«, u: »Art Journal«, sv. 45, br. 4, London 1985, str. 324.

ni su fantastični i groteskni elementi, kao i topos *svjedočenja* – uključivanja pripovjedača (ili autorskog subjekta) koji jamči vjerodostojnost opisanoga puta. Konačno, svrha alegorijskih putovanja prostorima drugoga/drugačijega svijeta jest – žudnja za Istinom i njezina spoznaja.

* * *

Bez obzira na rubno ili središnje mjesto koje je određenom tekstu dodijeljeno u korpusu alegorije putovanja, svako od tih djela ima važno mjesto u hrvatskoj alegorijskoj tradiciji, jer sudjeluje u reprezentiranju mijena koje alegorija putovanja tijekom vremena doživljava. Svrha je upućivanja na dijakronijsku i sinkronijsku dimenziju (problematike alegorije) bila otvoriti prostor za istraživanje uzajamnih odnosa između pojedinih primjena alegorije putovanja u vremenskoj perspektivi.

Vremenska je perspektiva odraz duga alegorijskoj tradiciji i horizonta očekivanja alegorijske recepcije (i poetike). Svaki je tekst produkt kulturnog konteksta u kojem nastaje, te je identificiranje kulturnog imaginarija bilo od vitalnog značenja za razumijevanje alegorije i primjenu određenog alegorijskog modela čitanja. Istraživanje je dakle nastojalo pokazati povezanost djela hrvatske renesansne književnosti kroz vizuru alegorije i njihove uklopljenosti u tradiciju pisanja o putovanju, s ishodišnom tvrdnjom da je transformativna »dinamika pojedinačnog alegorijskog djela konačno neodvojiva od dinamike alegorijskog pisanja u cjelini«. ⁷

Ako je suočavanje s alegorijskom problematikom zapravo suočavanje sa zatvorenim vratima, onda je pisanje njihovo otvaranje. Dakako, uvijek praćeno zebnjom da se ključ traži na krivom mjestu ili da se pronađenim ključem pokušavaju otvoriti kriva vrata. Otvaranje vrata alegorije promišljanjem i traženjem spoznaje, sagrađene od fragmenata razbacanih ispred vrata, i dobivanjem cjelovitije, ontološki drukčije slike onoga *iza* vrata, razotkriva se pozicija čitatelja. Čitajući alegorijsko djelo, kako to često alegoričari ističu, shvaćamo kakav smo čitatelj. Zatvorena vrata alegorijskoga pisma vrsta je intelektualnog testa za čitatelja te igra selektivnu ulogu: u zatvorenosti alegorije jedni vide tek nerazumljivost drugačijega, a drugi traže mogućnost prijelaza u nove spoznaje.

Cijela se povijest alegorije međutim konstruira oko spoznaje kao cilja putovanja. Ako smo sada na kraju putovanja pisanja zauzeli bolji vidik s kojeg odgovornije i jasnije možemo prepoznati izdvojene probleme u svezi s alegorijom putovanja u starijoj hrvatskoj književnosti, to ne znači da smo temu is-

⁷ Jon Whitman, *Allegory*, str. 12.

crpli niti da smo ponudili rješenje za sve probleme koji su se otvorili; smisao svakoga umjetničkog djela i jest u nadilaženju svake zaokruženosti tumačenja. Ili kako kaže prvi citat na početku ovog epiloga, »alegorija ima sve vrijeme svijeta«, što vrijedi ponajprije za »kontinuitet tradiranja pojedinih vizualnih kulisa« koje se uvijek nanovo koriste za stvaranje novih oblika koji egzistiraju kroz promjenu.

U postavljeni trokut *pisanje – putovanje – alegorija* upleću se pitanja preobrazbe i stalnosti, pamćenja i zaborava, grijeha i iskupljenja, prolaznosti i trajanja, tijela i duše, vremena i vječnosti, a pokušaji odgovora sugeriraju da alegorijsku interpretaciju zanima oživljavanje teksta preispisivanjem i traženjem dodatnih, nadopunjujućih smislova, u skladu s uspostavljenim kanonima interpretativne zajednice, o čemu govori na početku citirani Martin Irvine. Konačno, »alegorijska razdvajanja i pomirenja, alegorijske slabosti i snage, neodvojive su: njezine tamne i svijetle tendencije dvije su strane iste istine« (Whitman).